

PROVINCĪĀLPADOMJU IZVEIDE UN LATVIEŠU DEPUTĀTU VIETA TAJĀS (1906–1907)

Jānis Bērziņš

Dr. habil. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, vadošais pētnieks. Zinātniskās intereses – Latvijas vēsture 19. gadsimta otrajā pusē, strādniecības vēsture 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā, 1905. gada revolūcijas vēsture, Latvijas Republikas saimniecības vēsture.

E-pasts: j.beerzins@gmail.com

1905.–1907. gada demokrātiskā revolūcija Krievijas impērijā izsauca neatliekamu nepieciešamību veikt modernizācijas procesus valsts pārvaldē un sevišķi sabiedrības tiesību jautājumos. Krievijas valdības uzsāktās pārvaldes reformas konstitucionālās monarhijas virzienā atstāja iespaidu galvenokārt uz to Latvijas teritorijas iedzīvotāju daļu, kas nebija saistīta ar revolucionāro kustību. Krievijas monarha 1905. gada 28. novembra ukazs noteica, ka Baltijas guberņās nodibināms pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora postenis, kura uzdevums bija veicināt gan revolucionārās kustības apspiešanu, gan rūpēties par nepieciešamo reformu sagatavošanu Baltijā. Šinī sakarā 1906. gadā notika pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes un Baltijas guberņu provinciālpadomju izveide, kuru darbībā dziļā pretrunu šķirtne pastāvēja starp baltvāciešiem, no vienas puses, un latviešiem, igauņiem, no otras puses. Padomē un guberņu provinciālpadomēs tika ievēlēts vairāk nekā 30 aktīvāko latviešu zemnieku un inteliģences deputātu. Latviešu deputātu vēlēšanas un darbs šajos institūtos revolūcijas atplūdu gados (1906–1907) deva ieguldījumu tautas pakāpeniskā sagatavošanā nākotnes demokrātiskajām un valstiskajām aktivitātēm.

Atslēgas vārdi: revolūcijas atplūdu gadi, 1905. gada 28. novembra ukazs, iedzīvotāju savstarpējās attiecības, pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes un guberņu provinciālpadomju vēlēšanas, provinciālpadomju deputāti, provinciālpadomju uzdevumi.

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā Krievijas impērijas tautsaimniecībā strauji tika veikti modernizācijas pasākumi. Tie valstij deva ievērojamus ekonomiskus sasniegumus. Savukārt modernizācijas procesa īstenošanu valsts pārvaldē un sevišķi sabiedrī-

bas tiesību brīvības jautājumu risināšanā kavēja pastāvošais režīms. 1905.–1907. gada demokrātiskā revolūcija vardarbīgi demonstrēja, ka ir pienācis pēdējais laiks veikt modernizācijas pasākumus arī šajā jomā. Revolūcijas plašais vēriens Baltijā, sevišķi Latvijas teritorijā, liecināja, ka sabiedrībā nobriedusi nepieciešamība pēc pamatīgām pārmaiņām. Prasības pēc reformām aktīvākajā latviešu sabiedrības daļā tika uzturētas jau kopš senatora Nikolaja Manaseina revīzijas 1882. un 1883. gadā. Tani laikā zemnieku lūgtās nepieciešamās izmaiņas pastāvošajās administratīvajās un saimnieciskajās attiecībās pēc divdesmit gadiem bija vēl vairāk samezģlojušās un radušās jaunas neatrisinātas dzīves problēmas. Tā kā divdesmit gados šo jautājumu risināšanā valdība neko būtisku nebija paveikusi, tad 1905. gada revolūcijas uzliesmojums Latvijas teritorijā izpaudās sevišķi spilgti.

1906.–1907. gadā Krievijas impērijas valdība koncentrēja spēkus, lai revolūciju ātrāk apspiestu, liekot galveno uzsvaru uz bruņotu vardarbību. Paralēli tam tika veikti pasākumi, kurus rosināja patvaldnieka izdotsais 1905. gada 17. oktobra manifests. Valsts domes institūta izveidošana radīja iespēju sākt pārkārtot valsti par konstitucionālo monarhiju. Sabiedrībā tika radīts iespaids, ka valdība veiks plašas reformas, kas atrisinās esošos trūkumus. Valdošās aprindas ar reformu palīdzību domāja mazināt revolucionāro kustību. 1906. gada 27. aprīlī uzsāktā I Valsts domes darbība revolūcijas iespaidā nevarēja apmierināt prāvas sabiedrības daļas prasības. Taču tā neapmierināja arī valdības un patvaldnieka gribu, un tas bija noteicošais, kāpēc 1906. gada 8. jūlijā dome tika atlaista. 1906. gada otrajā pusē sākās gatavošanās II Valsts domes vēlēšanām, un arī šīs domes mūžs bija īss (1907. gada 20. februāris – 3. jūnijs). II Valsts domes padzišana bija pēdējais politiskais pavērsiens, kas parādīja – revolūcija ir apspiesta.

Krievijas valdība, ņemot vērā Baltijas guberņu (Vidzemes, Kurzemes, Igaunijas) un sevišķi Vidzemes un Kurzemes iedzīvotāju aktīvo līdzdalību revolūcijā, saprata, ka Baltijā nepieciešamas reformas. Valdības uzsāktās reformu aktivitātes atstāja iespaidu uz lielu sabiedrības daļu Latvijas teritorijā – galvenokārt uz iedzīvotājiem, kas nebija saistīti ar revolucionāro kustību.

Pēc 1905. gada 17. oktobra manifesta izdošanas vairākās impērijas daļās administratīvā vara faktiski bija paralizēta. Vecās pārvaldes metodes it kā bija atceltas, bet jaunās direktīvas no Pēterburgas nenāca.¹ Viens no pirmajiem jaunajiem administratīvajiem aktiem Baltijai bija patvaldnieka 1905. gada 28. novembra ukazs. Tajā bija paziņots,

ka sakarā ar pieaugošajām nekārtībām Vidzemes un Kurzemes guberņā, kā arī pastāvošajiem nopietnajiem nemieriem Igaunijas guberņā, lai šajās guberņās ātrāk ieviestu kārtību un veiksmīgāk varētu nokārtot visus kopējos vietējās dzīves jautājumus, kuru atstāšana bez apmierinoša risinājuma veicinās nemieru izplatīšanos, nodibināms pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora postenis, tā pakļautībā nododot Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas guberņu. Ukazs piešķir ģenerālgubernatoram plašas militārās un civilās dzīves pārvaldes tiesības: “Lai izstrādātu likumdošanas priekšlikumus visos vietējās dzīves jautājumos un daļēji lai novadā ievestu zemstes pašvaldību, lai uzlabotu zemnieku stāvokli, lai reformētu draudzes iestādes un skolas, nodibināt pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora vadībā vai viena no gubernatoriem vadībā, kuru ģenerālgubernators nozīmējis, padomi (*soveshchanie*).”²² Ukazs noteica, ka padome jāizveido no visu triju Baltijas guberņu ievēlētiem deputātiem: katrā guberņā divus deputātus vajadzēja ievēlēt no muižnieku landtāgiem, divus no pilsētu domēm un divus pārstāvjus no zemniekiem. Baltvācieši pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes izveidi saistīja ar savām interesēm un iniciatīvām. Iespējams, ka tieši viņu ietekmes rezultātā tika izdots arī minētais patvaldnieka ukazs.

Krievijā reformas tika gaidītas no Valsts domes, bet Baltijas guberņās sabiedrības daļa, kas nebija revolucionāri noskaņota, vēl papildu cerības lika uz ieplānoto pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomi. Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padome un nedaudz vēlāk izveidotās Baltijas guberņu provinciālpadomes, kuru darbība un uzdevumi bija vienoti, saistās ar delegātu vēlēšanām un to darbību tajās. Šīs aktivitātes norisa pirmo divu Valsts domju pastāvēšanas laikā un aktivizējās to slēgšanas starplaikos. Provinciālpadomju izveidošanā nosacīti var vilkt zināmas paralēles ar tās sabiedrības daļas aktivitātēm, kuras revolūcijas atplūdu laikā izsauca I un II Valsts domes vēlēšanas. Tomēr pagaidu ģenerālgubernatora padomei un guberņu provinciālpadomēm gan latviešu, gan igauņu sabiedrība pievērsa mazāku uzmanību, jo pēc to izveidošanas nosacījumiem jau sākotnēji bija skaidrs, ka to uzdevums bija tikai sagatavot reformu projektus, kuru apstiprināšanas ceļš par likumiem bija neziņas miglā tīts galvenokārt jau tāpēc, ka lielākais vairums deputātu šajās institūcijās bija paredzēts baltvāciešiem, tas ir, muižniekiem un pilsētu vācu buržuāzijai. Vēsturiski un psiholoģiski nozīmīgs bija tikai līdz tam Latvijas teritorijā nepieredzēts notikums: latviešu zemnieku pārstāvji pirmo reizi kopā ar baltvāciešiem piedalītos sabiedriski

vēlētā iestādījumā, kurā reformu projektu apspriešanā zemnieki varētu izteikt savus uzskatus par vietējiem pašpārvaldes un saimnieciskajiem jautājumiem. Latviešu tautas pārstāvji, līdzīgi kā Valsts domes vēlēšanās, arī šinī gadījumā piedalījās daļēji demokrātiskos pasākumos.

II Valsts domes deputātu vēlēšanu kampaņā parādās interesanta iezīme: vairāki vēlēšanu aktīvistu, balsotāju kandidāti, balsotāji un pat II Valsts domes latviešu deputāti kaut kādā veidā bija saistīti arī ar pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomi, ar Vidzemes un Kurzemes guberņu provinciālpadomēm. Nosauksim dažus: F. Grosvalds, K. Kārklīšs, J. Prūsis no Vidzemes; K. Burkevics, P. Juraševskis, J. Goldmanis, A. Lasmans, J. Rupais no Kurzemes. No tiem par II Valsts domes deputātiem kļuva K. Kārklīšs, K. Burkevics un P. Juraševskis.³ Tas liecina, ka revolūcijas atkāpšanās laikā bija izveidojusies latviešu iedzīvotāju grupa, kas aktīvi iesaistījās sabiedriskajā dzīvē. Šos latviešu tautas pārstāvjus revolūcija bija rosinājusi uz sabiedriski politisko darbību, taču viņi bija revolūcijas pretinieki un revolūcijas akcentētos pašpārvaldes un saimnieciskos jautājumus cerēja atrisināt vienīgi ar reformu palīdzību. Viņi uzstājās par dzīves evolucionāro attīstību.

Latvijas historiogrāfijā nav pētījumu par latviešu deputātiem pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē un guberņu provinciālpadomēs. Jāatzīmē gan, ka notikumu laikabiedrs diplomētais filologs Fricis Garais (pseidonīms V. Zemcevs) kritiski sekoja līdzi pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes darbībai.⁴ Pāris gadu vēlāk viņš analizēja padomes devumu vienā aspektā – pašvaldības reformas sagatavošanā.⁵ Vēsturnieks Arveds Švābe garāmejot ir pieskāries provinciālpadomju darbības rezultātiem, kuri dzīvē tā arī netika realizēti, neveltot nekādu uzmanību latviešu zemnieku pārstāvjiem šajās institūcijās.⁶

Latviešu zemnieku deputātu darbība provinciālpadomēs ir plaša tēma, kura apslēpta līdz šim vēsturnieku neskartā bagātīgā vēstures avotu materiālā. Tā parāda latviešu lauku buržuāzijas aktīvāko pārstāvju iesaistīšanos savu saimniecisko un pašpārvaldes jautājumu aizstāvēšanā. Rakstā autors pirmo reizi historiogrāfijā mēģina noskaidrot latviešu līdzdalību pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē, Vidzemes un Kurzemes guberņu provinciālpadomēs. No plašās tēmas šeit atsegti tikai daži ievada jautājumi: Latvijas teritorijā dzīvojošo latviešu un baltvāciešu attiecības revolūcijas atplūdu gados, latviešu zemnieku pārstāvju ievēlēšana pagaidu Baltijas

ģenerālgubernatora padomē, Vidzemes un Kurzemes gubernu provinciālpadomēs, vācu muižnieku un vietējo gubernu krievu pārvaldes attieksme pret latviešu zemnieku pārstāvjiem provinciālpadomēs, provinciālpadomju nozīme revolūcijas saasināto pretrunu mazināšanā starp vietējiem iedzīvotājiem.

Latvijas laukos centrālā pretruna revolūcijas gados, līdzīgi kā jau izsenis, bija starp skaitliski nelielo baltvācu muižnieku daļu, kuru atbalstīja Krievijas valsts administrācija un kam piederēja vietējā saimnieciskā, administratīvā noteikšana, un latviešu zemniekiem. Revolūcija šo gadu simtiem pastāvošo šķirtni starp abām tautībām ievērojami padziļināja un radīja iespaidu, ka nekādu tiltu pār to uzcelt vairs nav iespējams.

Vācu muižniecībai, pārdzīvojot revolūcijas notikumus, tas bija labi saprotams. Vidzemes muižniecība savus secinājumus par revolūcijas ietekmi uz sabiedrību un saimniecisko dzīvi Baltijā nolēma izteikt valdībai speciāli sagatavotā skaidrojumā. Starp citu, tajā teikts: “Revolūcija Baltijas provincēs ir iecirtusi dziļas brūces. Ir iznīcinātas ne tikai neizmērojamas mantiskās vērtības, ne tikai cietusi lauksaimniecība, tirdzniecība un satiksme apstājusies, bet par pašu smagāko zaudējumu jāuzskata, ka attiecības starp dažādām vietējo iedzīvotāju nacionalitātēm un šķirām ir ilgstoši satricinātas.”⁷

Zīmīgu uzstādījumu par baltvāciešu taktikas maiņu attiecībā pret vietējiem iedzīvotājiem puda Vidzemes landmaršals barons Frīdrihs Meiendorfs 1906. gada marta landtāga atklāšanas runā. Viņš norādīja: “Mēs esam nonākuši stāvoklī, kam nav piemēra un kas pieprasa visu mūsu spēku koncentrāciju.”⁸

Tālāk F. Meiendorfs izklāstīja turpmāk nepieciešamās darbības plānu: “Mēs nepadosimies, mazdūšība un dusmošanās rezignācija nav mūsu cienīga, mēs priekšā stāvošajā parlamentārajā ciņā nevaram rēķināties ar uzticamiem sabiedrotiem. Valsts valdība mūsu stāvokli neredzēs un mūsu novadu novērtēs, kā jaunā dome diktēs, tas liek sagatavot saprašanos (*die Verständigung*) ar mūsu līdziedzīvotājiem. Šis ceļš mums jāuzskata nevis par sakāvi, bet gan par apsvērtu aukstu politisku aprēķinu, kurš mūs pie tā nepieciešamā veidā noved. Kopējām interesēm jāsameklē saskares punkti (*die Anknüpfungspunkte*), kas uz katra ceļa dzīvē ir dabūjami. Līdz šim bruņniecība šo ceļu ir gājusi viena, jo tā kopējās intereses labi zināja un ar savām zināšanām zemes vajadzības veica bez nacionālo elementu padomēm...”⁹ Landmaršals uzsvēra, ka, lai panāktu saprašanos, nepietiek ar personisko attiecību izveidošanu, nemaz nerunājot par jautājumu

apspriešanu presē. Te vajadzīga kopēja darbība ar vietējiem iedzīvotājiem kādā apvienībā, kura satur iedzīvotāju izvēlētos priekšstāvjus. Pastāvošā pretestība var tikt izlīdzināta un pārvērsta par lietišķām attiecībām, uz kuru pamata var sasniegt pozitīvus mērķus. Tāpēc muižniecība, vadoties pēc savas programmas, uzstājas par guberņu provinciālpadomju izveidi. Guberņu provinciālpadomes blakus ģenerālgubernatora padomei apspriedīs visus reformu projektus. Tika norādīts, ka “jārūpējas, lai šī padome drīzāk tiktu izveidota. Gaidāmā Valsts dome, piekrizdama pašvaldības izbūves principam, atstātu vietējo reformu sagatavošanu pašai provincei.”¹⁰

Tas nozīmēja šo nodarbošanos principā atstāt baltvāciešiem, kas jau pie sev izdevīgajiem reformu projektiem darbu bija savlaicīgi sākuši un joprojām enerģiski turpināja. Vidzemes landmaršāls ieteica muižniekiem mainīt attieksmi pret latviešiem un igauņiem un tādā veidā Baltijā joprojām saglabāt savu valdošo stāvokli. Jāatzīmē, ka šī svarīgā doma nepiederēja vienīgi landmaršālam. Var pamatoti pieņemt, ka Vidzemes landtāgam ierosinātās baltvāciešu darbības taktikas izmaiņas jau iepriekš bija apspriestas ar Kurzemes, Igaunijas un Sāmsalas muižniecības vadību. Baltvācu vēstures pētnieks Gerts fon Pistolkorss ir norādījis, ka, tā kā Baltijas muižniekiem nebija kopēja pārvaldes orgāna, tad landtāgu vadītāju starpā tika pārspriesta informācija par svarīgiem Baltijas politiskiem jautājumiem.¹¹

Ar šo piebildi autors nebūt negrib mazināt landmaršāla vēsturisko autoritāti. Ne velti krievu vietējā prese atzīmēja, ka F. Meiendorfs starp Baltijas aristokrātiem atrodas godājamā vietā un viņa vārdiem vietējās aprindās ir liels svars.¹²

Vērtējot I Valsts domes deputātu vēlēšanas Latvijas teritorijā, var rasties virspusējs priekšstats, ka visi balsstiesīgie latvieši bija noskaņoti pret baltvāciešiem. Šāds secinājums būs nepamatots, jo latviešu sabiedrība savos uzskatos nebija vienota. Latvieši, kas pulcējās ap “Rīgas Avīzi”, jau revolūcijas sākumā baltvāciešiem piedāvāja latviešus pazemojošu priekšlikumu – meklēt izlīgumu ar konservatīvajiem baltvāciešiem, lai nākotnē kopā ar tiem cīnītos pret revolūciju un sociāldemokrātiju. Šāda darbība tika attaisnota ar to, ka revolūcijas notikumi pierādījuši, ka atsevišķi ne baltvācu muižnieki, ne vācu inteliģence un arī ne tautiskā latviešu inteliģence nespēj Latvijas teritorijā uzturēt kārtību un ir morāliski bezspēcīga vadīt iedzīvotājus. Tāpēc tagad ir tikai viena izeja: “Abām grupām cieti jāsadarbojas priekš kopējas zemes vadīšanas [...] Abām grupām, kuras senāk viena otru apkaroja, tagad radies kāds jauns kopējs ienaidnieks,

revolucionārais sociālisms un anarhisms, kurš draud izpostīt tikpat šejienes vācu, kā latviešu sabiedrību un visu zemes kārtību.”¹³

Lai panāktu izlīgumu ar baltvāciešiem, labēji noskaņotie latvieši piedāvāja vēl vienu latviešu sabiedrībā nepopulāru teorētisko pamatojumu. Ņemot vērā to, ka revolūcijas gados baltvāciešu darbību Baltijā pastiprināti kritizēja gan Krievijas konservatīvā, gan liberālā, gan radikālā prese,¹⁴ šī latviešu grupa baltvāciešiem mēģināja iestāties, ka vienīgais līdzeklis, kā viņi var Krievijas valsti nodrošināt savu politisko stāvokli, ir izlīgt ar latviešiem. Tādā gadījumā baltvācieši kopā ar latviešiem visos “speciālajos Baltijas jautājumos sastāda slēgtu spēku” – un tad jau nu krievu partijām ar to būs jārēķinās.¹⁵ Ar šo piedāvājumu publiski tika izteikta gatavība palīdzēt baltvāciešiem pat saglabāt viņu gadsimtos esošās pozīcijas Baltijā. Nepateikts palika, ko šāda izlīguma gadījumā latviešu tauta saņems no pēdējiem. Pat Andrievs Niedra neizrādīja piedāvātajam izlīgumam pretimnākšanu. Viņa garajā rakstā “Par saprašanos” (*Zur Verständigung*), kuru bija pasūtījusi viskonservatīvākā baltvācu avīze “*Düna Zeitung*”,¹⁶ tika runāts par nepieciešamām reformām, kas, viņaprāt, šādu saprašanos var sniegt, bet netika pieminēta izlīgšana. Jautājums par izlīgšanu nebija tas pats, kas par saprašanos. Pret izlīgumu ar baltvācu šovinistiem ievērojamā latviešu sabiedrības daļā un sevišķi pēc 1905. gada revolūcijas bija nopietni iebildumi. Tādi nāca no latviešu tautiskās domas pārstāvjiem. Viņi uzskatīja, ka šāda izlīgšana ir neiespējama un ka “Rīgas Avīzes” uzturētā ilūzija kaitē latviešu tautai.¹⁷

1905. gada revolūcija bija satricinājusi Baltijas sabiedrību, taču dzīve turpinājās. Realitāte noteica, ka baltvācieši joprojām paliks Baltijā un paši no savām valdošajām tiesībām negribēs atkāpties. To saprata gan latvieši, gan igauņi. 1906. gada 21. jūnijā iekšlietu ministrs Pjotrs Stolipins pēc viņu lūguma pieņēma I Valsts domes Baltijas deputātus igauņi J. Tenisonu un latvieti J. Kreicbergu. Vidzemes guberņas deputāti lūdza ministru, lai Baltijā atceltu karastāvokli. P. Stolipins norādīja, ka Baltijas vācu muižnieki sūdzas, ka, ja valdība nesaglabās karastāvokli, tad viņiem būs jāatstāj Baltija.¹⁸ Deputāti ministram paskaidroja, ka pret šādu muižnieku nodomu viņiem nav iebildumu, taču viņi domā, ka tā tomēr nenotiks.¹⁹ Latvieši neuzskatīja, ka baltvācieši ir jāizdzen no Baltijas: “Mēs gribam tikai vienādas tiesības, lai vienādiem ieročiem varētu cīnīties godīgu cīņu, kamēr no tādas nevar izvairīties.”²⁰ Galvenais latviešu un igauņu zemnieku mērķis, kuru ievērojami bija aktualizējuši revolūcijas notikumi, bija panākt vispirms no baltvācu muižniekiem saimniecisko neatkarību.

Saimnieciskā ziņā viņiem nekāds izlīgums ar baltvāciešiem nebija iespējams.

Atsevišķi Pēterburgā dzīvojošie ietekmīgie vācieši iesaistījās debatēs ar dažiem latviešu un igauņu tā sauktajiem literātiem par latviešu un igauņu saprašanās iespējām ar Baltijas vāciešiem. Tas notika tā sauktajos Pēterburgas baltiešu vakaros.²¹ Latviešu un igauņu pārstāvji prasīja būtiskas dzīves pārmaiņas un paziņoja, ka tikai pamatīgas reformas var nodrošināt Baltijā pastāvīgu mieru.²² Šajos neoficiālajos pasākumos Pēterburgas vācieši vairākos jautājumos demonstrēja savu piekāpšanos latviešu un igauņu zemnieku problēmu risināšanā. Būtībā šīm Pēterburgas sarunām bija maza nozīme, it sevišķi tāpēc, ka Baltijas vācieši atradās atšķirīgās un vēl daudz nepielaidīgākās pozīcijās nekā viņu Pēterburgas kolēģi.

Zīmīgi, ka pat baltvāciešu viskonservatīvākā daļa latviešu grupas piedāvāto izlīgumu nesteidzās pieņemt. "Rīgas Avīze" labu laiku pēc savas izteiktās iniciatīvas atzīmēja: "Bet vācu prese savos apcerējumos pārāk maz uzsver izlīguma vajadzību un it kā pastāvīgi gatavojas uz kāda jauna gaidāma "latviešu" uzbrukuma atsišanu."²³ Baltvācu prese ar labestīgu rakstiju par "Rīgas Avīzes" aktivitātēm, izteica teorētiskas atziņas par vienošanās un izlīgšanas jēdzienu atšķirību un reizē aizrādīja, ka latviešu politiķu izturēšanās ļoti apdraud "interesu izlīgumu".²⁴ Parunāt par saprašanos ar latviešiem revolūcijas laikā bija izdevīgi, bet tas nedeļa rezultātus: "Kā putu burbuļi paceļas no vācu sabiedrības rūgstošā purva dažādi projekti par vācu – latviešu savstarpējo izlīgumu mierīgā ceļā. Tie paceļas un saplok."²⁵ Baltvācieši bija par tādu saprašanos, kas notiktu viņu interesēs. Kā atzīmēts latviešu presē, vācieši grib Baltijā saglabāt savas līdzšinējās tiesības, bet saprašanās ar vāciešiem būs tikai pēc viņu privilēģiju iznīcināšanas.²⁶

Kā latviešu naivums jāvērtē "Rīgas Avīzes" grupas nodoms izlīgt ar baltvāciešiem, cerot, ka tie atteiksies no savām monopoltiesībām un turīgajiem latviešiem varēs nodrošināt vietu saimnieciskās dzīves pārvaldē un saimniecībā. Baltvāciešu senči latviešus bija pakļāvuši ar varu, un šis kungu sindroms viņos gadu simtos bija nostiprinājies. Nav noliedzams, ka baltvācieši izrādīja dažādas aktivitātes, uz kurām viņus spieda iet revolūcija un saimnieciski nostiprinājusies latviešu un igauņu zemniecība. Dažādas baltvāciešu reformu aktivitātes bija notikušas arī 19. gadsimtā, taču tikai ar vienu mērķi: lai saglabātu savu kundzību Baltijā. Šim nolūkam baltvācieši gribēja izmantot pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomi un guberņu

provinciālpadomes. Tanī pašā laikā nav noliedzams, ka daļa latviešu zemnieku tomēr cerēja, ka, izmantojot oficiāli dotās iespējas un piedaloties provinciālpadomju darbā, Baltijā izdosies pavirzīt uz priekšu reformu jautājumu.

Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes un mazliet vēlāk guberņu provinciālpadomju vēlēšanas notika revolūcijas atplūdu laikā. 1906. gada janvārī presē parādījās informācija, ka pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padome sastāvēs no 18 Baltijas triju guberņu pārstāvjiem. Katru guberņu pārstāvēs seši deputāti: divus ievēlēs muižnieku landtāgs, divus – guberņas pilsētas domes, un divus zemnieku deputātus vēlēs visu pagastu zemnieki.²⁷ 10. martā pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora izdots cirkulārs Vidzemes guberņas muižnieku un zemnieku deputātu skaitu palielināja, jo no Vidzemes guberņas, pēc muižnieku pieprasījuma, kā atsevišķu vienību izdalīja Sāmsalu. Tā pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes deputātu kopējais skaits sasniedza 22.²⁸

Tā kā gandrīz visās guberņu galvenajās pilsētās pie varas bija baltvācieši, padomes locekļu skaitliskais pārsvars nepārprotami bija baltvāciešu pusē. Latviešu presē atrodama norāde, ka padomes liels trūkums bija šāds deputātu skaita sadalījums, jo, kaut gan iedzīvotāju vairākumu Baltijā veidoja saimnieki, gruntnieki un bezzemnieki, viņi šajā padomē bija mazākumā.²⁹ Pēc vēlēšanu noteikumiem muižnieku pārstāvjus pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomei izvirzīja landtāgi, guberņu pilsētu pārstāvjus – pilsētu domes. Zemnieku deputātu ceļš bija daudz garāks un sarežģītāks. Vispirms jānorāda uz izvirzītajām prasībām: zemnieku pārstāvji nevarēja būt saistīti ar revolucionāro kustību, un tiem bija jāpārvalda krievu valoda.³⁰

Zemnieku delegātu vēlēšanas Vidzemē notika šādi: vispirms aprīļa sākumā no katra pagasta vietnieku pulka ievēlēja vienu pilnvarnieku, pēc tam aprīļa pilnvarnieki ievēlēja vienu balsotāju. Beidzot Vidzemes guberņas latviešu aprīņu balsotājiem bija jāizvirza viens ģenerālgubernatora padomes loceklis. Igaunņu aprīņos risinājās līdzīgas vēlēšanu aktivitātes. Un tā 8. aprīlī Cēsīs Vidzemes latviešu aprīņu balsotāji par Vidzemes latviešu pagastu pārstāvi pagaidu ģenerālgubernatora padomē ievēlēja Trikātas draudzes Jaunvāles pagasta vietnieku Pēteri Siecenienu.³¹ Par viņa vietnieku kļuva tieslietu kandidāts Ādolfs Linde.³² Vidzemes guberņas igauņi atsevišķā balsotāju sapulcē par savu pārstāvi ievēlēja tieslietu kandidātu Janu Tenisonu. Viņš bija Vidzemes guberņas otrais zemnieku deputāts pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē.³³

Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes pārstāvju vēlēšanas Kurzemē notika atšķirīgi. Te abus pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes locekļus ievēlēja 20. aprīlī tai pašā balsotāju sapulcē, kurā vēlēja Kurzemes gubernas pagastu deputātu I Valsts domei. Tie bija Tērbatas Universitātes privātdocents Jēkabs Lautenbahs³⁴ un par viņa vietnieku ievēlētais zvērināts advokāts Pēteris Juraševskis.³⁵ Par otro Kurzemes deputātu kļuva Liepājas pilsētas nodokļu vecākais Kārlis Burkevics,³⁶ par viņa vietnieku – saimnieks Jānis Goldmanis.³⁷ Kad K. Burkevici izvirzīja par II Valsts domes deputātu, viņa vietā nāca Jānis Goldmanis.³⁸ Tātad no Vidzemes un Kurzemes pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē ievēlēja trīs latviešu zemnieku deputātus: P. Siecenieku, J. Lautenbahu un K. Burkevici.

Vēlāk pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes darbā ar padomdevēja tiesībām iesaistīja arī vairākas neizvēlētas personas, starp tām arī latviešus. Tā Kurzemes gubernators šim darbam nosauca personas, kas, viņaprāt, labi orientējās zemnieku dzīvē, ekonomikā un agrāro tiesību jautājumos: par tādiem tika izvirzīti Dobeles apriņķa Teteles pagasta vecākais Eduards Šeferis,³⁹ Jelgavas lauksaimniecības biedrības priekšsēdētājs agronoms Jānis Bisenieks, Jelgavas lauksaimniecības biedrības priekšsēdētāja biedrs agronoms Jānis Bergs, Dobeles apriņķa Vircavas pagasta zemnieku māju īpašnieks Pūcišu Ģederts (īst. v. Ģederts Eulenberg),⁴⁰ zemnieku māju īpašnieks zvērināts advokāts Andrejs Stērste⁴¹ un Dobeles apriņķa Teteles pagasta zemnieku māju īpašnieks agronoms Frišmanis.⁴² No Vidzemes šādā padomdevēju sarakstā nonāca žurnālists Pēteris Zālīte, mācītājs Andrievs Niedra, mācītājs Kārlis Irbe un zvērināts advokāts Andrejs Krastkalns.⁴³

No Vidzemes gubernas muižniecības pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē bija izvirzīts muižniecības landmaršāls barons Frīdrihs Meiendorfs un landrāts Ādolfs Pilars fon Pilhaus, no pilsētām: Rīgas pilsētas galva Georgs Armitsteds, Rīgas pilsētas domnieks Ervins Morics. No Kurzemes gubernas muižniecības: landmaršāls kņazs Georgs Līvens, Kurzemes kredītsabiedrības padomnieks Hamilkars fon Felkerzāms, no Jelgavas – domnieks Jūlijs Šimans. Arī muižniecības un pilsētu deputātiem bija izvirzīti vietnieki no redzamākajiem baltvāciešiem.

No 12. līdz 14. jūlijam Rīgā gubernatora pilī notika pirmā pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes apspriede. Norisot Valsts domes deputātu vēlēšanām, daļā sabiedrības radās doma, ka ģenerālgubernatora padome būs lieka, ka Valsts dome dos Baltijai vajadzīgās

reformas. 1906. gada jūnijā tika izteiktas domas, ka varbūt ģenerālgubernatora padomi nesasauks, jo tās uzdevumi ir pārgājuši uz Valsts domi. Izskanēja arī pretēja doma, jo, ņemot vērā Valsts domes vienas deputātu daļas revolucionāro noskaņojumu, jeb, kā presē atzīmēts, “pie patreizējās Valsts domes krāsas” ģenerālgubernatora padomes ideja tomēr nav atmetama.⁴⁴ Līdzīgi, tikai atklātāk tika rakstīts, ka Valsts dome ir kļuvusi par revolucionārās kustības veicinātāju un varbūt tieši tāpēc pagaidu ģenerālgubernatora padome Baltijā varētu kļūt par pretsvaru Valsts domes revolucionārajai darbībai. Taču par tādu tā varētu kļūt, ja būtu izveidota ar plašāku pārstāvniecību.⁴⁵ Tika pausta neapmierinātība ar I Valsts domes kadetu agrāro projektu, kurā izteikta doma par privātīpašumā esošās zemes piespiedu atsavināšanu. Tieši šis krievu kadetu plāna punkts visvairāk biedēja latviešu zemniekus – māju saimniekus. Tā kā Valsts dome darbojas nepareizā virzienā, tad tieši ģenerālgubernatora padome varētu nopietnāk risināt Baltijai nepieciešamos reformu jautājumus.

I Valsts dome tika slēgta 8. jūlijā, bet pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padome uzsāka darbību 12. jūlijā. Doma bija skaidra – ja nav Valsts domes, ģenerālgubernatora padomes sagatavoto reformu projektus varēs pieņemt, apejot jauno konstitucionālo kārtību, birokrātiskā ceļā. Šādā problēmas attīstībā vispirms bija ieinteresēti baltvācieši, kas landtāgos bija sacerējuši sev labvēlīgus reformu projektus un tos plānoja realizēt ar padomes palīdzību, un vienmēr paturēja to savā uzmanības lokā. Presē atrodama informācija, ka Vidzemes landmaršals barons F. Meiendorfs par ģenerālgubernatora padomes un ieplānotajām guberņu provinciālpadomju vēlēšanām Pēterburgā ir runājis ar Ministru padomes priekšsēdētāju P. Stolipinu un skaidrojis, ka Baltijā reformas ir nepieciešamas un tāpēc ir vajadzīgs tūlīt sasaukt Baltijas ģenerālgubernatora padomi. Ar šo lūgumu 5. maijā barons F. Meiendorfs devās arī pie patvaldnieka.⁴⁶

1906. gada 12. jūlijā Rīgā gubernatora pili notika pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes pirmā sēde.⁴⁷ Tika apspriesti tālākie provinciālpadomju izveidošanas plāni Baltijā. Baltvācu muižniecība kopā ar pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoru V. Sologubu bija izplānojuši bez centrālās ģenerālgubernatora padomes izveidot vēl guberņu provinciālpadomes (Vidzemes, Kurzemes, Igaunijas un Sāmsalas). 1906. gada jūnijā ģenerālgubernators šo priekšlikumu bija saskaņojis ar Iekšlietu ministriju. Šis pasākums tika veikts, lai guberņu provinciālpadomēs iesaistītu plašāku pārstāvniecību, kura noskaidrotu vietējās vajadzības, izstrādātu reformu priekšlikumus un

pēc tam tos galējai apspriešanai iesniegtu pagaidu ģenerālgubernatora padomē. Šādai reformu projektu apspriešanas gaitai plašās iedzīvotāju masās vajadzēja radīt uzticību. Sākotnēji tika izteikta doma, ka guberņas provinciālpadome varētu sastāvēt no 30–40 pārstāvjiem. Katrā guberņas provinciālpadomē, līdzīgi kā ģenerālgubernatora padomē, bija noteikts vienāds skaits muižnieku un zemnieku pārstāvju un tiem pievienoti pilsētu deputāti. No zemnieku deputātiem pusei vajadzēja būt saimniekiem, pusei – bezzemniekiem. Drīz tika noteikts guberņu provinciālpadomju skaitliskais sastāvs: Vidzemes guberņas provinciālpadomē 44 deputāti (16 muižnieki, 16 zemnieki un 12 pilsētu pārstāvji), Kurzemes guberņā – 48 deputāti (20 muižnieki, 20 zemnieki un 8 pilsētu pārstāvji).⁴⁸

Apspriedē par vienu no svarīgākajiem jautājumiem kļuva zemnieku deputātu ievēlēšanas kārtības noteikšana guberņas provinciālpadomē. Sākotnēji pirmās kārtas vēlēšanās katram pagastam bija paredzēts ievēlēt vienu pilnvarnieku. Otrajā kārtā no katra apriņķa bija jāizvēlē divi pārstāvji, turklāt vienam no tiem jābūt saimniekam, bet otram bezzemniekam.⁴⁹ Šinī sakarā presē tika atzīmēts: ja pilnvarotā vēlēšanu veiks pagasta vietnieku pulks, kuru pamatā veidoja saimnieki, nevis pagasta pilna sapulce, tad grūti ticams, ka kādā pagastā par pilnvarnieku ievēlēs kalpu.⁵⁰

Cik liela bija latviešu zemnieku interese par guberņu provinciālpadomju delegātu vēlēšanām, ir samērā grūti noteikt, taču nepamanītas tās nepalika. Tā pagaidu Baltijas ģenerālgubernators V. Sologubs 26. jūlijā saņēma Lielsesavas pagasta bezzemnieku kolektīvu iesniegumu. Tajā tika lūgts, lai bezzemniekiem atļautu piedalīties guberņas provinciālpadomē un šinī sakarībā atļautu ievēlēt pagastu bezzemnieku pārstāvjus kalpu sapulcēs, nevis no pagasta vietnieku pulka. Iesniegumā paskaidrots, ka, ja vēlē no pagasta vietnieku pulka, tad īsto bezzemnieku pārstāvji netiks ievēlēti, jo pagasta vietnieku sapulcē, kuru likums prasa sastādīt līdzīgās daļās no zemes saimniekiem un bezzemniekiem, īstenībā bezzemnieku pārstāvji vienmēr sastāv no saimnieku dēliem, kas arī formāli skaitās bezzemnieki. Tāda vietnieku sapulce neizvēlēs kalpus – un kalpu intereses provinciālpadomē paliks neizstāvētas.⁵¹ Šis jautājums tika administratīvi atrisināts: no katra pagasta jāizvirza divi pilnvarotie – viens saimnieks un viens kalps. Ģenerālgubernatora padomē tika apspriests jautājums, vai pagastu pilnvarotie jāievēlē no pagasta zemnieku pilnsapulces vai no vietnieku pulka. Baltvācu presē tika izteikta atziņa, ka ģenerālgubernatora padomes sēdē vienīgā pretruna

starp deputātiem radās jautājumā par zemnieku pārstāvju vēlēšanu kārtību guberņu provinciālpadomēs.⁵²

Ģenerālgubernators norādīja, ka guberņās šis jautājums ir jau iepriekš apspriests: Igaunijas un Vidzemes guberņas ieteikušas zemnieku pilnvarotos ievēlēt no pagastu vietnieku pulka, turpretī Kurzemes guberņā nolemts apriņķa zemnieku pārstāvjus vēlēt vispārīgā pagasta pilnsapulcē.⁵³ Zemnieku delegātu vēlēšanas pagasta pilnsapulcē enerģiski atbalstīja pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes Kurzemes latviešu deputāts K. Burkevics un pat lielākā daļa guberņas muižniecības un pilsētu deputātu. K. Burkevics uzsvēra, ka pagastu pilnsapulcēs varēs piedalīties gan zemnieki – zemes īpašnieki, gan rentnieki, gan arī bezzemnieki. Šādā kārtā ievēlētajiem deputātiem būtu vairāk autoritātes visu zemnieku vidū. K. Burkevics izteica savu pārliecību, ka zemnieku pagasta pilnsapulcēs revolucionārā terora iespējas ir vieglāk novēršamas nekā vietnieku pulka sapulcēs.⁵⁴ K. Burkevica priekšlikumu atbalstīja arī ģenerālgubernatora padomes Vidzemes guberņas latviešu zemnieku deputāts P. Siecenijs.⁵⁵ K. Burkevics izteica arī priekšlikumu, ka guberņu provinciālpadomju sastāvu nevar aprobežot tikai ar muižnieku, guberņas pilsētu un zemnieku deputātiem; ja grib panākt apmierinošas reformas, tad vajag iesaistīt visas iedzīvotāju šķiras: muižniekus, saimniekus, bezzemniekus, pilsētniekus un fabriku pārstāvjus.⁵⁶ Ar līdzīgu priekšlikumu uzstājās P. Siecenijs. Viņš ieteica, lai puse no pilsētu ievēlētajiem deputātiem uz Vidzemes guberņas provinciālpadomi būtu fabriku strādnieki, jo fabriku strādnieki ir bezzemnieki.⁵⁷

Te izpaudās latviešu deputātu cenšanās mazināt guberņu provinciālpadomēs baltvācu muižniecības un pilsētu vācu buržuāzijas deputātu skaitlisko pārsvaru. Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes locekļu baltvāciešu vairākums noraidīja šos latviešu deputātu priekšlikumus. Tika pieņemts ģenerālgubernatora norādījums, ka zemnieku pilnvarotos izvirza no pagasta vietnieku pulka.

Apspriedē ģenerālgubernators V. Sologubs noteica striktu padomes darbības kārtību. Ja deputāts grib uzstāties ar runu, tā jāpiesaka iepriekšējā dienā. Vēlams iepriekš iesniegt rakstisku īsu runas saturu un tās secinājumus. Runas ilgums noteikts līdz 15 minūtēm.⁵⁸ Šī bija pirmā pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes sēde, taču līdz pēdējai, kura reformu projektu sagatavošanas pasākumu Baltijā noslēdza, pagāja ilgs laiks, jo pēdējā notika tikai 1907. gada 29. septembrī.

Kurzemes gubernatora sarakstē ar pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoru tika uzsvērts, ka gubernu provinciālpadomju zemnieku pārstāvju vēlēšanām jāpievērš liela uzmanība un tajās jāgarantē pilnīga brīvība. Tikai tādās vēlēšanās gubernas provinciālpadome varēs “zemnieku iedzīvotāju acīs stiprināt izstrādāto likumdošanas priekšlikumu par novada tiesisko un ekonomisko dzīvi nopietno nozīmi un tā izsaukt pret šiem valdības pasākumiem iedzīvotāju uzticību, kas ir tik nepieciešama, lai nomierinātu novadu”.⁵⁹ Norādījums labs; bet ar kādām vēlēšanu brīvībām karastāvokļa apstākļos zemnieki vispār varēja rēķināties?

Zemnieku pārstāvjiem, kurus ievēlēja gubernu provinciālpadomēs, krievu valodas zināšanas, kā tas bija noteikts, ievēlot zemnieku deputātus pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē, nebija obligātas, bet tikai vēlamas.⁶⁰ Sociāldemokrāti, līdzīgi kā I Valsts domes vēlēšanās, aicināja latviešu zemniekus boikotēt gubernu provinciālpadomju vēlēšanas.⁶¹ Taču šis aicinājums zemnieku sabiedrībā neradīja atbalstu.

Vēlēšanas notika divās kārtās. Pirmajā kārtā katra pagasta zemnieku pilnvarnieku pulks ievēlēja divus balsotājus. Otrajā kārtā aprīnča balsotāji no sava vidus ievēlēja divus gubernas provinciālpadomes deputātus. Līdz 1906. gada septembra sākumam Vidzemes un Kurzemes gubernu provinciālpadomes bija ievēlētas.⁶²

No Vidzemes gubernas provinciālpadomes paredzētajām 16 zemnieku deputātu vietām astoņas pienācās igauņiem un astoņas latviešiem. Vidzemes gubernas latviešu deputāti: Pēteris Baltiņš (Valkas apr.), T. Cīrulis (Valkas apr.), Georgs Elepans (Cēsu apr.), Jānis Prūsis (Cēsu apr.), Jēkabs Lauberts (Valmieras apr.), J. Mettus (Valmieras apr.), Kārlis Kārklīņš (Rīgas apr.), Jānis Ozoliņš (Rīgas apr.). No Rīgas pilsētas ievēlēja F. Grosvaldu un K. Ozoliņu, no Cēsīm, Valmieras, Valkas, Verro un Vilandes – latvieti Kārli Kreišmani un igauņi Janu Leo.⁶³ Kurzemes gubernas 20 zemnieku deputātu sastāvs bija šāds: Juris Auns (Talsu apr.), Jānis Goldmanis (Bauskas apr.), Jēkabs Grasmans (Aizputes apr.), Justins Gricmans (Ilūkstes apr.), Jānis Hilners (Dobeles apr.), Jānis Hūns (Grobiņas apr.), Pēteris Juraševskis (Dobeles apr.), Indriķis Jurevics (Tukuma apr.), Jēkabs Kaltenieks (Aizputes apr.), Toms Kelmers (Kuldīgas apr.), Krišs Krieviņš (Jaunjelgavas apr.), Andžs Lasmans (Ventspils apr.), Andrejs Lumpļešs (Grobiņas apr.), Gustavs Mežgrāvis (Ventspils apr.), Aleksandrs Minders (Talsu apr.), Dementijs Pankins (Ilūkstes apr., krievu tautības deputāts), Fricis Reķis (Kuldīgas apr.), Jēkabs Rozentāls (Bauskas apr.), Jānis

Sukatnieks (Jaunjelgavas apr.), Ansis Ulmans (Tukuma apr.).⁶⁴ Kurzemes guberņas provinciālpadomes latviešu zemnieku deputātus viņu turpmākajā darbībā aktīvi atbalstīja no guberņas pilsētām ievēlētais Kandavas vecākais Jānis Rupais.

Guberņu provinciālpadomēs zemnieku deputātiem pretī stāvēja lielāks skaits baltvāciešu pārstāvju. Analizējot zemnieku deputātu sarakstu, var noskaidrot, ka starp Kurzemes provinciālpadomes zemnieku pārstāvjiem ir gan saimnieki, gan arī bezzemnieki, taču pieejamie avoti neļauj noteikt, vai to skaits ir proporcionāls, kā to prasīja vēlēšanu likumi. Tāpat nav zināms, vai bezzemnieku pārstāvji nāk no kalpiem vai arī to lielākā daļa ir saimnieku dēli.

Ne Vidzemes, ne Kurzemes guberņas provinciālpadomē netika ievēlēts ne tikai neviens revolucionāri noskaņots deputāts, bet arī neviens tāds, kas prasītu vai lūgtu vietējai administratīvajai varai mazināt visapkārt notiekošo reakcijas plosīšanos, kas šinī laikā laukos bija pats aktuālākais jautājums. Sociāldemokrāti tūlīt izcēla šādu zemnieku deputātu attieksmi: "... neviens pats no latviešiem padomē nav, cik no avīžu ziņām spriežams, izteicis atklāti savu protestu pret to nepanesamo necilvēcīgo stāvokli, kādā tagad Baltija ir nolikta. Neviens nav prasījis kara stāvokļa atcelšanu, kas taču, kā katram saprotams, ir pirmais un nepieciešamais noteikums, lai par reformām vispār varētu domāt. Neviens nav prasījis politisko arestēto atsvabināšanu."⁶⁵ Daži latviešu deputāti Krievijas I Valsts domē, nebūdami revolucionāri, gan no šādām prasībām nevairījās. Provinciālpadomju deputāti jau iepriekš tika brīdināti, lai līdzīgas prasības neuzstāda. Tā 1906. gada 7. oktobrī Kurzemes guberņas provinciālpadomes agrārās komisijas pirmajā sēdē tika nolasīti Kurzemes gubernatora L. Kņazeva norādījumi, ka komisija nedrīkst apspriest jautājumus, kuri nav savienojami ar valdības principiem.⁶⁶

Te galvenokārt domāts, ka, apspriežot agrāro jautājumu, nedrīkst izvirzīt domu par privātipašumā esošās zemes piespiedu atsavināšanu.

Vidzemes un Kurzemes guberņu provinciālpadomēs darbojās gandrīz 30 ievēlētie latviešu zemnieku pārstāvji. Vismaz puse no tiem bija izaugušās latviešu pilsonības pārstāvji. Zemnieki pārstāvēja Latvijas teritorijas galveno latviešu tautas tautsaimniecības spēku. Viņu bērni guva izglītību, un daudziem dzimtenes nākotnes attīstība nebija vienaldzīga.

Taču valsts administrācija ar baltvāciešu pārstāvju palīdzību bija noteikusi tādu guberņas provinciālpadomes sastāvu, ka latviešu de-

putātiem pretī stāvēja pusotras reizes lielāks baltvāciešu pārstāvju skaits. Pēdējie bija labi izglītots, juridiski sagatavots un pieredzes bagāts spēks, kas gadiem ilgi, lai nosargātu savas valdošās pozīcijas Baltijā, bija trenējies dažādu likumprojektu sagatavošanā. Latviešu deputāti savukārt bija skaita ziņā mazāks, pilnīgi nesagatavots, negaidot kopā samests spēks, kuram tikai provinciālpadomes laikā nācās pieņemt savu pozīciju, likt priekšā savus projekta punktus un pat atsevišķā gadījumā visu projektu. Latviešu tautas vēsturē provinciālpadomju izveidošana bija pamanāms fakts: provinciālpadomes sēdes bija pirmais gadījums, kad latviešu deputāti kopējā apspriedē pie viena galda ar saviem gadu simtiem Baltijā valdošajiem kungu pēctečiem pārsprieda zemes pašpārvaldes un saimnieciskās dzīves aktuālos jautājumus. Saprotams, ka nevienlīdzīgā spēku salikuma apstākļos zemnieku deputāti balsojumos, aizstāvot savas intereses, cieta zaudējumu. Ja arī baltvāciešu pārstāvji atsevišķos mazsvarīgākos jautājumos dažreiz latviešu deputātiem piekāpās, tad par tādu rīcību viņi jau agrāk bija vienojušies landtāgos. Ārpus provinces padomēm par apspriežamajiem jautājumiem līdzīgi centās vienoties Vidzemes guberņas provinciālpadomes latviešu un igauņu deputāti.⁶⁷

Saprotams, ka Kurzemes zemnieku pārstāvji darbojās līdzīgi. Kopējās oficiālajās provinciālpadomes sēdēs nekāda radoša atmosfēra nevaldīja: apspriežu dalībnieki savus agrāk pieņemtos lēmumus vairs debašu gaitā nemainīja. Taču latviešu deputātiem darbs provinciālpadomēs bija svētīgs pašapziņas izaugsmē, tas mācīja, ka, lai aizstāvētu savas intereses, nepieciešamas zināšanas un māka tās izmantot. Latviešu lasītājiem, kas provinciālpadomju darbam sekoja no plašajiem aprakstiem presē, atklājās baltvāciešu galvenais mērķis: neskatoties uz revolūcijas plašo vērienu, kas bija virzīts pret esošo novecojušo saimniecisko un pašpārvaldes kārtību Baltijā, tomēr ar visiem spēkiem joprojām to saglabāt.

Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padome guberņu provinciālpadomēm uzlika par pienākumu apspriest šādus reformu virzienus: zemstes pašpārvalde, agrārais jautājums, lauku strādnieku dzīves veids, skolu un baznīcu jautājums, tiesu iestādes, vietējās valodas lietošana valdības iestādēs.⁶⁸

Vidzemes guberņas provinciālpadome darbu sāka 1906. gada 27. septembrī, bet Kurzemes guberņas provinciālpadome nedaudz vēlāk – 3. oktobrī. Lai izstrādātu reformu projektus par iepriekšminētām problēmām, provinciālpadomēs tika izveidotas piecas apakškomisijas: pašvaldības, agrārā, baznīcas pārvaldes, skolu, tiesu.⁶⁹

Provinciālpadomes locekļi sadalījās pa šīm apakškomisijām. Apakškomisijām vajadzēja veikt reformu materiālu pirmējo caurskatīšanu un izdebatēšanu, pēc tam šo apspriežu rezultātus novirzīt apspriešanai guberņu provinciālpadomju kopējās sēdēs un tad guberņās pieņemtos lēmumus nodot pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomei.

Apspriežot attiecīgo jomu reformu projektus, kurus baltvācieši savā redakcijā lika priekšā, latviešu zemnieku pārstāvjiem radās iespēja izteikt savus uzskatus par attiecīgo jautājumu. Jāatzīmē, ka šī zemnieku deputātu uzstāšanās guberņu provinciālpadomju apakškomisiju un pēc tam guberņu provinciālpadomju kopējās sēdēs bija aktīva. Nepamatoti ir pārmetumi, ka zemnieku deputāti padevīgi pieņēma muižnieku sagatavoto reformu projektu pantus. Cita lieta, ka, ja zemnieku pārstāvji bija pret muižnieku izvirzīto tēzi, aktīvi aizstāvēja savu nostāju un centās par to pārliecināt muižniekus, tad pēdējie uzaicināja nobalsot.⁷⁰ Tāpat baltvāciešu pārstāvji rīkojās ar zemnieku deputātu izvirzītajiem priekšlikumiem. Galarezultātā zemnieku deputāti, ja bija uzstājušies pret muižnieku reformas projekta konkrētu pantu un nobalsošanā par savu priekšlikumu cietuši sakāvi, par šo pantu pie reformu projekta rakstiski pievienoja savu atsevišķu uzskatu (seperatvotumu). Šajās apspriedēs zemnieku pārstāvji vispusīgi atsedza latviešu pilsonības saimniecisko un administratīvo pārkārtojumu centienus. Zemnieku pārstāvju izteiktie uzskati atklāja bagātīgas atziņas par latviešu tautas 20. gadsimta sākuma vēsturi. Lai iedziļinātos zemnieku deputātu izteiktajos uzskatos par Latvijas lauku vēlamo saimniecības attīstību un nākamo pašpārvaldi, provinciālpadomju turpmākajā pētniecībā ir jāanalizē plašais vēstures avotu materiālu klāsts.

Baltvāciešu vadošie pārstāvji bija pārliecināti, ka gan ģenerālgubernatora padomes, gan provinciālpadomju darba kārtībā jābūt visiem tiem jautājumiem, ko izvirza ģenerālgubernators, muižniecība un pilsētu pārstāvji. Zemnieku pārstāvjiem šinī kontekstā tāds gods speciāli netika piedāvāts.⁷¹ Baltvācu muižniecības pārstāvji presē puda uzskatus, ka tieši viņi kopā ar citām iedzīvotāju daļām gādā par zemes kulturālās attīstības nepieciešamību, rūpējas, lai provinciālpadomēs apspriestu svarīgākās vietējās vajadzības.⁷² Apšaubāmi skan Kurzemes barona Hamilkara fon Felkerzāma teiktais par muižnieku darbību Kurzemes provinciālpadomē: "Es domāju, ka varu teikt ne tikai savā, bet visu zemes lielīpašnieku grupas vārdā, ka mēs esam gatavi godīgā kopīgā darbā iet roku rokā ar citām iedzi-

votāju šķirām mūsu kopējās dzimtenes labā.”⁷³ Daudz ticamāk par baltvāciešu darbību gaidāmo Baltijas reformu jomā izsakās “Rizhskii vestnik”: “Sākas atkal tā pati vecā dziesma: mēs esam ar mieru izvest reformas, taču tā, lai mums pašiem pie tam nebūtu ne tikai zaudējumu, kādi vēlēšanās pilnīgi dabiski, bet lai mēs no šīm reformām pat iegūtu būtisku labumu no krievu valsts.”⁷⁴

Baltijas vāciešiem bija liels garīgais potenciāls, plašas zināšanas par vietējās dzīves īpatnībām, par Baltijas un Krievijas likumiem, taču viņus pavadīja bailes no Krievijas valsts regulāra spiediena likvidēt Baltijas izņēmuma stāvokli un pielīdzināt Baltiju pēc iespējas tuvāk Krievijā valdošajiem likumiem. Tādēļ pret iespējamām pārmaiņām, kuras varētu nākt no Pēterburgas, bija jāiesniedz savi sagatavoti likumprojekti, lai nobremzētu valdības diktētos nosacījumus, kas varētu ierobežot baltvāciešu intereses. Šinī sakarībā Baltijas landtāgi jau 1905. gada sākumā sāka apspriest reformu projektu jautājumus. Negaidītais revolūcijas vēriens spieda sākotnējo reformu jautājumu loku paplašināt.⁷⁵ 1906. gada 9. martā sapulcējās Vidzemes landtāga konvents. Tā uzdevums bija sagatavot projektu priekšlikumus gan par pagasta likumu un baznīcu lietu reorganizāciju, gan zemes maksājumu izlīdzināšanu un izveidot speciālu agrārjautājuma apspriešanas komisiju.⁷⁶ Dažas dienas vēlāk bija iepļānota Kurzemes muižniecības konference. Tajā arī bija iecerēts spriest par zemes reformu projektiem, kurus paredzēts nodot apspriešanai provinciālpadomē.⁷⁷ Darbu bija plānots pabeigt līdz 1906. gada Lieldienām.⁷⁸ Raksturīgi, ka landtāgos radītos reformu projektus baltvācieši centās turēt zināmā noslēpumā, un tādēļ tos nevarēja pakļaut vairāk vai mazāk pamatīgai kritikai.⁷⁹ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernators un vietējie gubernatori baltvāciešu reformu iniciatīvas atbalstīja. Ģenerālgubernators rūpējās, lai visās provinciālpadomju apakškomisijās vadību saņemtu ievērojamākie baltvācu muižnieki un pilsētu vācu buržuāzijas pārstāvji. Kurzemes gubernators L. Kņazevs 1906. gada 3. oktobrī Kurzemes guberņas provinciālpadomes sēdē atzinīgus vārdus veltīja guberņas vācu muižniekiem, kuri veicot lielu darbu, lai samierinātu nesaskaņas nacionālajās un šķiru interesēs. Zemnieku deputātiem gubernators norādīja: “... vēlams, lai arī zemnieku pārstāvji nestādītu savas intereses pretī lielo zemes īpašnieku interesēm, ar kuriem viņi atrodas ciešā nesaraucamā sakarā.”⁸⁰

Par nepieciešamību iesaistīt provinciālpadomju darbā krievu pārstāvjus ļoti aktīvi uzstājās Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas nodaļas pārstāvji ar vadītāju I. Visocki priekšgalā. Par šī jautājuma

pozitīvu risināšanu tika atgādināts gan pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoram V. Sologubam, gan viņa pēctecim baronam A. Melleram-Zakomeļskim. Spiediens šajā jautājumā uz ģenerālgubernatoru pastiprinājās 1906. gada novembrī, kad gubernu provinciālpadomes jau bija uzsākušas darbību. Ģenerālgubernators A. Mellers-Zakomeļskis saņēma Krievijas 17. oktobra savienības Rīgas nodaļas pilnvaroto I. Visocka un V. Baraņņikova iesniegumu, kurā bija norādītas septiņas Rīgas krievu politiskās un sabiedriskās organizācijas, kuras var dot savus pārstāvjus reformu apspriešanas darbam ģenerālgubernatora padomē.⁸¹ Pagaidu ģenerālgubernators, iespējams, lai nodrošinātos pret līdzīgām, uz Pēterburgu sūtītām sūdzībām, par to ziņoja premjerministram P. Stolipinam. Ģenerālgubernators norādīja, ka Baltijas gubernās krievi veido tikai 3% iedzīvotāju un tie nedzīvo vienkopus un ka ģenerālgubernatora padomē un gubernu provinciālpadomēs ir ievēlēti tikai vācieši, latvieši un igauņi. Vidzemes un Kurzemes gubernu provinciālpadomju apakškomisijās darbi jau beidzas, bet viņš gatavojas ģenerālgubernatora padomi papildināt ar krievu tautības pārstāvjiem vai nu vēlēšanu rezultātā, vai, ja tas nebūs iespējams, tomēr uzaicinās piedalīties darbā.⁸² Pagaidu Baltijas ģenerālgubernators pieaicināja Vidzemes un Kurzemes gubernu provinciālpadomēs krievu pārstāvjus ar padomdevēju tiesībām.⁸³ Baltvāciešos šāda rīcība izsauca sašutumu. Viņi izteica savu neapmierinātību, paziņojot, ka šī ziņa skan augstākā mērā neticami. Jautāja: kāpēc šāds rīkojums netiek attiecināts arī uz Igaunijas gubernu un Sāmsalu? Krievi dzīvo pilsētās, un uz viņiem tieši neattiecas 1905. gada 28. novembra patvaldnieka ukazs.⁸⁴ Tika uzsvērts, ka iepriekšējais ģenerālgubernators V. Sologubs šo jautājumu risinājis ar izpratni un ģenerālgubernatora Baltijas provinciālpadomē jau ir iesaistījis visas personas, kurām ir profesionālās zināšanas un pieredze reformu sagatavošanā.⁸⁵

Baltvācieši saprata, ka, jo vairāk cilvēku, kas pret viņu aktivitātēm bija kritiski noskaņoti, piedalīsies provinciālpadomju darbā, jo vairāk traucēs sasniegt izvirzītos mērķus. Latviešu sabiedrība šo ģenerālgubernatora lēmumu vērtēja pozitīvi. Latviešu prese atzīmēja, ka neitrālu pārstāvju piedalīšanās latviešiem nāktu par labu. Šajā sakarībā secināts: "Krievu priekšstāvji provinciālpadomēs nu varēs būt par tiem neitrālajiem lieciniekiem par to, ko latviešu zemnieks izcietis, kamēr viņš ticis līdz provinciālpadomei, un ar kādu izmaiņu vācieši prot paralizēt pat labākos krievu valdības nodomus vietējiem zemniekiem par labu."⁸⁶

Gan apakškomisiju, gan arī kopējās provinciālpadomju sēdēs latviešu zemnieku pārstāvji bieži atklāti izteica savus uzskatus, kas krasi atšķirās no baltvāciešu reformas projektos ietvertajām normām. Saprotams, ka šāda darbība neizpelnījās baltvāciešu atzinību. Baltvācu reakcionārā prese parasti zemnieku pārstāvjus dēvēja par radikāliem elementiem. Viņu izpratnē šāds apzīmējums līdzinājās jēdzienam “revolucionārs”. Kādā rakstā secināts: “Vadošo instanču nedrošībai vajadzēja arī provinciālpadomju darbu nelabvēlīgi ietekmēt. Viegli izskaidrojams, ka latviešu un igauņu ievēlētie delegāti gandrīz bez izņēmuma ir radikāli elementi, kas tic, ka valdības autoritāti vairs nevar atjaunot, un kā labāko pasniedz savas utopijas provinciālpadomēs.”⁸⁷ Baltvāciešu iemīļots taktisks gājiens gadījumos, ja latviešu pārstāvji izvīrēja savus priekšlikumus, kuri bija pretrunā baltvāciešu pieņemtajiem, bija vainot viņus radikālismā, ka latviešu darbība nav virzīta uz reformām, bet vienīgi uz valstisko pamatu noliegšanu, ka zemnieku deputāti nerēķinās ar valsts interesēm, darbojas pretī valsts gribai utt. Muižnieki norādīja, ka valsts grib veikt reformas, taču tās realizēs tikai tādā gadījumā, ja no valdības zemnieki daudz neprasīs. Zīmīgi šinī sakarībā skan latviešu presē izteiktais secinājums: “Grūti noteikt, kādas prasības lai saucam par pārmērīgām un kādas atkal par piemērotām. Mums liekas, ka te prasību saturs neatklāj tik lielu iespaidu uz valdību kā uz lielgruntnieku un mazgruntnieku tiesībām.”⁸⁸ Baltvāciešu izplatītākais skaidrojums: zemnieku deputāti atrodas revolucionārā terora iespaidā, tāpēc arī provinciālpadomēs iesniedz radikālus projektus. Provinciālpadomju latviešu deputātus baltvācu muižnieki nereti apsūdzēja separātismā. Zināms, ka revolūcijas laikā tā tika apsūdzēti arī revolucionāri. Baltvācieši zināja, ka šāda apsūdzība un it sevišķi vēl revolūcijas atplūdu laikā bija gaužām bīstama. Lai nu ko, bet separātiskas tieksmes un kur nu vēl atdalīšanās plāni no impērijas cariskajā Krievijā tika nežēlīgi apkāroti. Ne bez vietējo baltvāciešu sniegtās informācijas Krievijas avīzes “Novoe vremia” korespondents no Jelgavas bija ziņojis par guberņas provinciālpadomes latviešu deputātu separātismu, apspriežot valodu jautājumu. Savukārt Kurzemes provinciālpadomes latviešu deputāti pēc šāda apvainojuma saņemšanas sūtīja avīzes redakcijai pat speciālu telegrammu, norādot, ka šinī jautājumā vainīgi ir baltvāciešu pārstāvji, un apliecinot, ka latviešu deputāti ir pret separātismu: “Kurzemes guberņas latvieši no sirds vēlas dzīvot vienā nedalāmā Krievijā, labi zinādami, ka latviešu tautas uzplaukšana iespējama tik zem lielās slāvu radu tautas, krievu tautas patvēruma.”⁸⁹ Šo

telegrammu bija parakstījuši šādi ģenerālgubernatora padomes un Kurzemes guberņas provinciālpadomes latviešu deputāti: J. Auns, K. Burkevics, P. Juraševskis, I. Jurevics, J. Goldmanis, J. Grasmans, J. Hilners, J. Hūns, J. Kaltenieks, T. Kelters, K. Krieviņš, A. Lasmans, J. Lautenbahs, A. Lumplešs, A. Minders, G. Mežgrāvis, F. Reķis, J. Rozentāls, J. Rupais, J. Sukatnieks, A. Ulmans.⁹⁰

Baltvācieši pozitīvi novērtēja vienīgi ap “Rīgas Avīzi” pulcējušos latviešu aktivitātes reformu sagatavošanas jomā: “Tikai “Rīgas Avīzes” grupa ar nopietnību stājas pie reformu darba. Šajā grupā katrs ieņem stingru nostāju...”⁹¹ Pārējie latviešu reformu aktivisti saņēma tikai kritisku vērtējumu: “Aģitatoriskais ieguvums no esošā stāvokļa viņiem ir augstāks par tā pārveidi. Viņiem trūkumi ir ar vārdiem bagātāki nekā devums. Viņiem bez sāpēm jāšķiras arī no patronāta tiesībām, ceļu klaušām, krogu tiesībām, medību tiesībām, kas veido viņu avīžu greznumu. Ilgā atvadišanās šeit ir saprotama. Šis aprindas ietekmē visai neparastu apspriešanas veidu. Visās komisijās pēc dienām ilgas apspriešanas burtiski pēdējā stundā viņu koka galvas (*Holz männer*) iesniedz speciālus projektus, kuriem ar apspriešanu nav sakara. Šie projekti, pilnīgi no debesīm nokrituši, skaidri pierāda savu izcelšanos. Cits ar citu šie dažādie projekti slikti saskaņoti.”⁹²

Šis citāts liecina, ka, pēc muižnieku uzskatiem, latviešu pārstāvjiem jāatmet gan prasības likvidēt muižnieku privilēģijas, gan jāpārtrauc provinciālpadomēs iesniegt savus reformu projektus. Un tas viss norisinās, revolūcijai turpinoties, kā arī pēc tam, kad baltvācieši it kā nodomājuši piesaistīt vietējos iedzīvotājus – latviešus un igauņus kopējā saimniecisko un pārvaldes jautājumā kārtošanā.

Par jautājumu, kā realizēt Baltijas ģenerālgubernatora padomē pieņemtos reformu projektus, nevienam – ne vietējai administrācijai, ne ģenerālgubernatora padomes, ne guberņu provinciālpadomju locekļiem – nebija skaidra priekšstata. Nesapratni šajā jautājumā izsauca valsts nenobriedusī konstitucionālā kārtība Valsts domes formā. I Valsts dome darbojās neilgu laiku, tad tika padzīta, un nevienam nebija skaidrs, kāda pēc sava politiskā sastāva būs nākamā Valsts dome. Pēc I Valsts domes atlaišanas sekoja zināms pārejas periods līdz II Valsts domes ievēlēšanai. Pastāvēja variants, ka guberņu provinciālpadomju izstrādātos un pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes apstiprinātos reformu projektus iesniegs Ministru padomē un pēc tās piekrišanas, apejot Valsts domi, iesniegs apstiprināšanai monarham.⁹³

Baltvācieši, zinot, ka viņi gan guberņu provinciālpadomēs, gan ģenerālgubernatora padomē sava skaitliskā pārkuma rezultātā varēs

pieņemt pašu sacerētos reformu projektus, vēlējās, lai tie likuma spēku iegūtu bez Valsts domes.⁹⁴ Bija cerība, ka izstrādātos projektus par likumiem varētu apstiprināt Valsts pamatlikuma 87. panta kārtībā. Šis pants noteica, ka monarham starp abu likumdošanas palātu – Valsts padomes un Valsts domes sesijām ir tiesības izdot likumus “ārkārtējo ukazu” formā.⁹⁵ Baltvāciešu pieeja valdības locekļiem un galmam nodrošinātu viņiem šīs lietas nokārtošanā pozitīvus rezultātus, kamēr Valsts domes lēmumus viņi nevarēja ietekmēt. Latviešu kadets F. Alberts norādīja, ka katrs latvietis zina, ka šādi veiktas Baltijas reformas būs vāciešu labuma nostiprināšana uz latviešu rēķina.⁹⁶ Sprotams, ka ar šādu secinājumu baltvācieši bija neapmierināti.⁹⁷ Pie šādas tālākas reformu projektu virzības gaitas baltvācu gaumē pieturējās arī “Rīgas Avīzes” redaktors F. Veinbergs.⁹⁸ Vai tās bija bailes, ka arī II Valsts dome savos politiskajos uzskatos līdzināsies iepriekšējai, kurā noteicošais politiskais spēks bija kadeti? Iespējams.

Domājams, ne jau bez redzamāko Baltijas muižnieku iespaida pagaidu Baltijas ģenerālgubernators 1906. gada 27. novembrī nosūtīja iesniegumu iekšlietu ministram ar jautājumu, vai Baltijas zemstes reformu projektu būs iespējams apstiprināt visaugstākajā līmenī Valsts pamatlikuma 87. panta kārtībā.⁹⁹ Atbilde pienāca – tomēr negatīva.¹⁰⁰

Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes, Vidzemes un Kurzemes guberņu provinciālpadomju darbība sabiedrībā nesaņēma plašu pozitīvu vērtējumu gan tāpēc, ka visos svarīgākajos reformu projektu jautājumos pārsvaru bija guvušas baltvāciešiem labvēlīgas idejas, gan arī tāpēc, ka nebija ticības, ka šos projektus vispār realizēs. Avīze “Balss” uzskatīja, ka provinciālpadome vietējiem iedzīvotājiem nevar būt autoritāte.¹⁰¹ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomei un guberņu provinciālpadomēm neizdevās “aizbērt” attiecību bezdibeni starp latviešu zemnieku un baltvācu muižnieku, starp valdību un Baltijas iedzīvotājiem. Tās nevarēja panākt, lai simtiem gadu laikā izveidojušās pretrunas, kuru risinājumu kā pirmo nepieciešamību tālākai sabiedrības attīstībai priekšplānā nostādīja revolūcija, tiktu šādā veidā likvidētas. Tāpat šīs aktivitātes neatstāja nopietnu iespaidu uz revolūcijas vēriena mazināšanu. Tomēr revolūcijas notikumi un izveidotās provinciālpadomes aktivizēja jau saimnieciski spēkā pieņēmušos latviešu un igauņu turīgākos zemniekus – saimniekus pašiem sākt aktualizēt pašvaldības un saimniecisko jautājumu pārkārtojumus.

Skatot no vēsturiskās attīstības viedokļa, latviešu pārstāvju vēlēšanas pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē, guberņu

provinciālpodomēs, darbība tajās deva savu ieguldījumu mūsu tautas pakāpeniskā sagatavošanā nākotnes demokrātiskajām un valstiskajām aktivitātēm. Latviešu zemnieku aktīvākie pārstāvji 1905. gada revolūcijas atplūdu periodā pakāpeniski kopā ar daļu latviešu inteliģences virzījās uz nacionālās valstiskuma apziņas izaugsmi, lai gan provinciālpodomēs vēl tikai centās risināt režīma mākslīgi aizkavētos tautsaimnieciskos un tīri praktiskos – bez nekādas politiskās pieskaņas – vietējās pašpārvaldes jautājumus. Un tomēr dažas personības, kas savu darbību saistīja ar šiem sabiedriski organizatoriskajiem veidojumiem, drīzā nākotnē piedalījās jau Latvijas valstiskuma pamatu likšanā.

Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes un sevišķi Vidzemes un Kurzemes guberņu provinciālpodomju zemnieku deputātu darbības turpmākā izpēte sniegs papildu liecības par latviešu tautas vēstures svarīgākajām tautsaimniecības, pašpārvaldes, izglītības, baznīcas organizācijas un vietējā tiesiskuma problēmām 20. gadsimta sākumā, dziļāk atsegs latviešu turīgo zemnieku oficiālu iesaistīšanos savas dzīves un sabiedrības objektīvā pārveidošanā evolūcijas ceļā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ A. Iakovlev (red.) (2002). *Rossija. XX vek. Issledovaniia. Rossiia v nachale XX veka*. Moskva: Novii Khronograf, s. 440.
- ² *Lifliandskie gubernskie vedomosti*, 29.12.1905.
- ³ *Latvija*, 24.01.1907.; 03.02.1907.; *Balss*, 29.01.1907.; 06.02.1907.; 15.02.1907.; *Rīgas Avīze*, 06.02.1907.; 07.02.1907.; *Rizhskii vestnik*, 07.02.1907.
- ⁴ Oto Nonācs (1936). *Fricis Garais – V. Zemcevs. Viņa dzīve un darbs*. Rīga: Latviešu preses biedrība, 59. lpp.
- ⁵ V. Zemtsev (1909). *K voprosu o zemskom samoupravlenii v Pribaltiiskom krae*. Rīga, s. 199.
- ⁶ Arveds Švābe (1958). *Latvijas vēsture, 1800–1914*. [Stokholma]: Daugava, 665.–667. lpp.
- ⁷ *Düna Zeitung*, 01.04.1906.
- ⁸ *Turpat*, 10.03.1906.
- ⁹ *Rigasche Rundschau*, 10.03.1906.
- ¹⁰ *Düna Zeitung*, 10.03.1906.
- ¹¹ Gert von Pistoohlkors (1994). *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Baltische Länder*. Berlin: Siedler Verlag, S. 413.
- ¹² *Rizhskii vestnik*, 13.03.1906.
- ¹³ *Rīgas Avīze*, 04.03.1906.
- ¹⁴ *Turpat*, 30.01.1906.
- ¹⁵ *Turpat*.
- ¹⁶ *Düna Zeitung*, 28.02.1906.; 01.03.1906.; 02.03.1906.

- ¹⁷ *Tēvija*, 09.08.1907.
- ¹⁸ *Rigasche Rundschau*, 27.06.1906.
- ¹⁹ *Düna Zeitung*, 28.06.1906.; Jānis Bērziņš (2010). Latvijas deputātu darbība I Valsts domē (1906. g. 27. aprīlis – 8. maijs). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 37.–59. lpp., šeit 42. lpp.
- ²⁰ *Latvija*, 16.09.1906.
- ²¹ Turpat, 07.03.1906.; 02.05.1906.; *Rigasche Rundschau*, 02.05.1906.
- ²² *Rīgas Avīze*, 08.05.1906.
- ²³ Turpat, 04.01.1907.
- ²⁴ *Rigasche Rundschau*, 25.11.1906.
- ²⁵ *Tautas Tiesības*, 12.09.1906.
- ²⁶ *Latvija*, 02.05.1906.; 16.09.1906.
- ²⁷ *Rīgas Avīze*, 28.01.1906.
- ²⁸ Izzaņa [kr. val.], 10.03.1906. *Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (Rīga, turpmāk: LNA-LVVA), 6989–1–16, 5. lp.
- ²⁹ *Balss*, 30.06.1906.
- ³⁰ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora ziņojums Kurzemes gubernatoram [kr. val.], 17.05.1906. LNA-LVVA, 6989–1–16, 53. lp.; Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora ziņojums Kurzemes gubernatoram [kr. val.], 17.06.1906. LNA-LVVA, 6989–1–29, 3. lp.
- ³¹ *Balss*, 17.04.1906. Pēteris Sיעeniķs (1865–1930) – Jaunvāles pag. saimnieks, beidzis Valmieras apriņķa skolu. Darbojies Kauguru, vēlāk Baltijas lauksaimniecības biedrībā. Dibinājis un vadījis vairākas biedrības. Latvijas Tautas padomes, Satversmes sapulces un Saeimas deputāts, kooperators (Žanis Unāms (sast.) (1937). *Es viņu pazīstu: Latviešu biogrāfiskā vārdnīca*. Rīga, 438. lpp.).
- ³² Personu saraksts, kas ievēlētas par pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes locekļiem un viņu vietniekiem [kr. val.]. LNA-LVVA, 6989–1–16, 4. lp.
- ³³ Turpat.
- ³⁴ Jēkabs Lautenbahs (1847–1928) – dzimis Matkules pag., rakstnieks, literatūrzinātnieks, folklorists. 1878.–1918. g. Tērbatas Universitātes docētājs, profesors, no 1919. g. LU docētājs, goda doktors (Sigita Hirša (galv. red.) (2007). *Latvijas enciklopēdija*. 4. sēj., Rīga: Valērija Belokoņa izdevniecība, 62.–63. lpp.).
- ³⁵ Pēteris Juraševskis (1872–1945) – dzimis Sesavas pag., jurists, valsts un sabiedriska darbinieks. Krievijas II Valsts domes loceklis. Latviešu bēgļu komitejas sekretārs. Krievijas Pilsētu savienības Ziemeļvidzemes lauksaimniecības komitejas vadītājs. Latvijas Tautas padomes loceklis, Saeimas deputāts, tieslietu ministrs, iekšlietu ministrs, Ministru prezidents (Sigita Hirša (galv. red.) (2005). *Latvijas enciklopēdija*. 3. sēj., Rīga: Valērija Belokoņa izdevniecība, 223. lpp.).
- ³⁶ Kārlis Burkevics – dzimis 1868. g. Dundagas pag. rentnieka ģimenē. Beidzis Dundagas draudzes skolu, 1891. g. sācis strādāt par Pērkones pag. rakstvedi. Piedalījies Liepājas sabiedriskajā dzīvē. 1901. g. ievēlēts par Liepājas pilsētas domnieku, 1905. g. ievēlēts par Liepājas pilsētas nodokļu

- ierēdņi. Andrieva Niedras valdības satiksmes un darba ministrs. Francijas goda konsulārais aģents Liepājā (*Balss*, 13.05.1906.; *Rigasche Zeitung*, 08.02.1907.; Ādolfs Šilde (1976). *Latvijas vēsture, 1914–1940*. Stokholma: Daugava, 306. lpp.; Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis (sast.) (2003). *Latvijas ārlietu dienesta darbinieki, 1918–1991*. Rīga: Zinātne, 401. lpp.).
- ³⁷ Jānis Goldmanis (1875–1955) – dzimis Līves pag., sabiedrisks un valsts darbinieks. Bijis pag. tiesnesis, dažādu pagastu sabiedrisko organizāciju priekšnieks, Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības padomes loceklis. Krievijas IV Valsts domes deputāts. 1915. g. Latviešu strēlnieku bataljona organizācijas komitejas loceklis. 1917. g. Latvijas Kurzemes apgabala priekšnieks. 1915.–1918. g. Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas loceklis. 1917.–1918. g. Latviešu pagaidu nacionālās padomes ārlietu nodaļas priekšsēdētājs. 1918.–1919. g. Latvijas Pagaidu valdības zemkopības ministrs, apsardzības ministrs. Latvijas Tautas padomes loceklis, Satversmes sapulces un Saeimas deputāts (Heinrihs Jubels (galv. red.) (2003). *Latvijas enciklopēdija*. 2. sēj., Rīga: Valērija Belokoņa izdevniecība, 609. lpp.).
- ³⁸ Personu saraksts, kas ievēlētas par pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes locekļiem un viņu vietniekiem [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–16, 4., 53. lp.; *Zemkopis*, 12.07.1906.; *Rīgas Avīze*, 18.04.1906.
- ³⁹ Eduards Šeferis – Teteles pag. vecākais, lauksaimnieks, ķieģeļrūpnieks, bīskopis (Unāms (sast.). *Es viņu pazīstu*, 471. lpp.).
- ⁴⁰ Arveds Švābe, Aleksandrs Būmanis, Kārlis Dišlērs (red.) (1938). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. XVII sēj., Rīga: A. Gulbis, 34371. sl.
- ⁴¹ Andrejs Stērste (1853–1921) – dzimis Liezeres pag., jurists, literāts. Jelgavas Latviešu biedrības priekšnieks. Publicējis rakstus par valodniecības, agrārās reformas un jurisprudences jautājumiem (Sigita Hirša (galv. red.) (2009). *Latvijas enciklopēdija*. 5. sēj., Rīga: Valērija Belokoņa izdevniecība, 324. lpp.).
- ⁴² Personu saraksts, kas norādītas darbībai pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomē [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–16, 2., 65. lp.
- ⁴³ Turpat. Pēteris Zālīte (1864–1939) – dzimis Raunas pag., filozofs, žurnālists. Piedalījies Latvijas Universitātes izveidošanā. LR Saeimas deputāts (Hirša (galv. red.). *Latvijas enciklopēdija*, 5. sēj., 866. lpp.). Andrievs Niedra (1871–1942) – dzimis Tirzas pag., luterāņu garīdznieks, rakstnieks, sabiedrisks darbinieks. 1919. g. bijis t.s. Niedras valdības galva (turpat, 4. sēj., 564. lpp.). Kārlis Irbe (1861–1934) – dzimis Lielsatiķu pag., luterāņu garīdznieks. 1905.–1915. g. V. Maldoņa ģimnāzijas direktors Rīgā. 1922.–1931. g. Latvijas Ev. lut. baznīcas pirmais bīskaps (turpat, 3. sēj., 80. lpp.). Andrejs Krastkalns (1868–1939) – dzimis Nurmuižas pag., jurists un sabiedrisks darbinieks. Pirmais latvietis, kas 1907. g. ievēlēts Rīgas pilsētas valdē. Pirmā pasaules kara laikā bijis faktiskais Rīgas pilsētas galva. 1917. g. Krievijas Pagaidu valdības iecelts par Vidzemes komisāru. Atbalstījis apvienotās Baltijas valsts dibināšanu Vācijas protektorātā. Darbojies A. Niedras valdībā. LR Saeimas deputāts. Aktīvi darbojies Rīgas Latviešu biedrībā (turpat, 3. sēj., 477. lpp.).
- ⁴⁴ *Rīgas Avīze*, 29.06.1906.

- ⁴⁵ Turpat, 17.06.1906.
- ⁴⁶ *Latvija*, 03.07.1906.
- ⁴⁷ *Rīgas Avīze*, 13.07.1906.
- ⁴⁸ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora īpašo apspriežu žurnāls. 14.07.1906. sēde [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–33, 28. lp.; *Arājs*, 24.07.1906.
- ⁴⁹ *Latvija*, 10.08.1906.
- ⁵⁰ Turpat; *Rizhskii vestnik*, 11.08.1906.
- ⁵¹ Iesniegums ģenerālgubernatoram V. Sologubam [kr. val.], 26.07.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–29, 8. lp.
- ⁵² *Baltische Tageszeitung*, 06.08.1906.
- ⁵³ *Rīgas Avīze*, 15.07.1906.
- ⁵⁴ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora īpašo apspriežu žurnāls. 14.07.1906. sēde [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–33, 34. lp.; *Rīgas Avīze*, 15.07.1906.; *Latvija*, 08.08.1906.; *Baltische Tageszeitung*, 10.08.1906.
- ⁵⁵ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora īpašo apspriežu žurnāls. 14.07.1906. sēde [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–33, 35. lp.
- ⁵⁶ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora īpašo apspriežu žurnāls. 13.07.1906. sēde [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–33, 14. lp.; *Rīgas Avīze*, 14.07.1906.
- ⁵⁷ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora īpašo apspriežu žurnāls. 14.07.1906. sēde [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–33, 31. lp.
- ⁵⁸ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora padomes īpašo apspriežu žurnāls [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–33, 8. lp.
- ⁵⁹ Kurzemes guberņas gubernatora ziņojums pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoram [kr. val.], 17.07.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–29, 5. lp.
- ⁶⁰ Kurzemes guberņas gubernatora ziņojums pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoram [kr. val.], 17.06.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–29, 3. lp.
- ⁶¹ *Arājs*, 24.07.1906.
- ⁶² *Rīgas Avīze*, 07.09.1906.
- ⁶³ *Baltische Tageszeitung*, 29.09.1906.; *Rigasche Rundschau*, 29.09.1906.; *Rīgas Avīze*, 29.09.1906.
- ⁶⁴ Kurzemes guberņas sagatavošanas komisijas darbi [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–29, 46. lp.; *Balss*, 05.10.1906.
- ⁶⁵ *Pēterburgas Atbalsis*, 21.07.1906.
- ⁶⁶ *Rīgas Avīze*, 09.10.1906.
- ⁶⁷ Turpat, 05.12.1906.
- ⁶⁸ Kurzemes guberņas privātas apspriedes pielikums. 14.07.1906. sēde [kr. val.]. *LNA-LVVA*, 6989–1–33, 30. lp.
- ⁶⁹ *Rīgas Avīze*, 28.09.1906.; *Baltische Tageszeitung*, 04.10.1906.
- ⁷⁰ *Latvija*, 23.11.1906.
- ⁷¹ *Balss*, 22.03.1906.
- ⁷² *Baltische Tageszeitung*, 06.08.1906.
- ⁷³ Kurzemes guberņas sagatavošanas komisijas sēde [kr. val.], 04.10.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–29, 26. lp.
- ⁷⁴ *Rizhskii vestnik*, 18.01.1906.
- ⁷⁵ *Rīgas Avīze*, 08.03.1906.
- ⁷⁶ Turpat, 01.03.1906.

- ⁷⁷ Turpat.
- ⁷⁸ Turpat, 09.03.1906.
- ⁷⁹ *Rizhskii vestnik*, 06.10.1906.
- ⁸⁰ Kurzemes guberņas sagatavošanas komisijas sēde [kr. val.], 03.10.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–29, 35. lp.
- ⁸¹ Iesniegums pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoram [kr. val.], 16.11.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–16, 142. lp.
- ⁸² Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora iesniegums P. Stolipinam [kr. val.], 28.10.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–16, 139. lp.
- ⁸³ *Rīgas Avīze*, 28.11.1906.
- ⁸⁴ *Düna Zeitung*, 08.11.1906.
- ⁸⁵ *Rigasche Rundschau*, 08.11.1906.; *Baltische Tageszeitung*, 09.11.1906.
- ⁸⁶ *Mūsu Laiki*, 10.11.1906.
- ⁸⁷ *Düna Zeitung*, 06.11.1906.
- ⁸⁸ *Latvija*, 05.10.1906.
- ⁸⁹ *Rīgas Avīze*, 22.12.1906.
- ⁹⁰ Turpat.
- ⁹¹ *Baltische Tageszeitung*, 17.10.1906.
- ⁹² Turpat.
- ⁹³ *Rīgas Avīze*, 03.10.1906.
- ⁹⁴ *Balss*, 09.10.1906.
- ⁹⁵ Iakovlev (red.). *Rossija. XX vek*, s. 448.
- ⁹⁶ *Latvija*, 12.10.1906.
- ⁹⁷ *Rigasche Rundschau*, 10.10.1906.
- ⁹⁸ *Patiesība*, 10.10.1906.
- ⁹⁹ Pagaidu Baltijas ģenerālgubernatora ziņojums iekšlietu ministram [kr. val.], 27.11.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–16, 26. lp.
- ¹⁰⁰ Iekšlietu ministrijas galvenās pārvaldes ziņojums pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoram [kr. val.], 10.12.1906. *LNA-LVVA*, 6989–1–16, 149. lp.
- ¹⁰¹ *Balss*, 10.07.1906.

THE FORMATION OF PROVINCIAL COUNCILS AND THE ROLE OF THE LATVIAN DEPUTIES IN THEIR ACTIVITIES (1906–1907)

Jānis Bērziņš

Dr. habil. hist., leading researcher at the Institute of the History of Latvia, University of Latvia. Scientific interests: history of Latvia at the 2nd half of the 19th century, history of the working class in the 19th century and at the beginning of the 20th century, history of the 1905 revolution, history of the economy of the Republic of Latvia.

E-mail: j.beerzins@gmail.com

The democratic revolution of 1905 in Russia called for an urgent need to modernise the system of government, especially the law in the sphere of social rights. The idea of reform was to change the country in the direction of a constitutional monarchy, and it affected mostly those inhabitants of the present-day Latvia who had not been involved in revolutionary activities. The decree issued by the monarch of Russia on 28 November 1905 provided the establishment of a provisional post of a governor-general whose task would be both to further suppression of the revolutionary movement and to supervise the development of the reform projects in the Baltic Provinces. Accordingly, in 1906 the formation of a provisional council of the Governor-General and of provincial councils in the Baltic was started. The activities of these councils, as it turned out later, revealed deep-rooted contradictions between the Baltic Germans, on the one hand, and the Latvians and Estonians, on the other hand. More than 30 most active deputies, representing Latvian peasantry and intelligentsia, were elected to the provisional council and provincial councils. Election of the Latvian deputies and their work in the above organisations during the years of revolutionary recess (1906–1907) helped the Latvian people to gradually prepare for democratic and governmental activities in the future.

Key words: years of revolutionary recess, monarch's decree issued on 28 November 1905, mutual relations of the local people, election to the provisional council of the Governor-General and provincial councils of the Baltic Provinces, deputies of the provincial councils, tasks of the provincial councils.

Summary

The democratic revolution of 1905 forced the administration of the Russian Empire to begin rapid modernisation processes in the system of government and especially the law in order to improve social conditions. Reform was started with the aim to change the government towards a constitutional monarchy, which affected mostly those inhabitants of the present-day Latvia who had not been involved in revolutionary movement. The decree by the Russian monarch was issued on 28 November 1905 ordering the establishment of a provisional post of a governor-general in the Baltic Provinces whose task would be both to suppress revolutionary movement and to further preparations for reform. In view of this a provisional council of the Governor-General and provincial councils of the Baltic Provinces were elected. The provisional council of the Governor-General in the Baltic charged the provincial councils with the task of discussing and preparing the necessary materials on the following aspects of reform: self-government of the land council; the agrarian question; the life of farm-hands; the question of schools and churches; the law institutions; the use of local languages in the state institutions.

The aim of this article is to elucidate the participation of the Latvian representatives in the provisional council of the Governor-General in the Baltic Provinces and the provincial councils of Vidzeme and Kurzeme, as well as to discuss the introductory issues, namely the relations between

the Latvians and Baltic Germans living in the territory of Latvia during the years of revolutionary recess; election of the Latvian peasantry representatives to the provincial council of the Governor-General in the Baltic Provinces and provincial councils of Vidzeme and Kurzeme; the attitude of the Baltic German landed gentry and the Russian administration of the local provinces towards the Latvian peasantry representatives in the provincial councils; and to determine the role of the provincial councils in the decrease of revolutionary movement and weakening of acute contradictions between the Baltic Germans and Latvians.

In 1906 the provisional council of the Governor-General and provincial councils of the Baltic Provinces were set up. Their activities were characterised by deep-rooted contradictions between the Baltic Germans, on the one hand, and the Latvians and Estonians, on the other hand. The Baltic-German landed gentry, forced by revolutionary events, tried to keep its leading position in the economy of the Baltic Provinces and local self-government and therefore agreed to put forward to the Russian administration certain reform projects which had been previously worked out by the Baltic German landtags and which in the long run had to serve the Baltic German interests. With a view to that end the provisional council of the Governor-General of the Baltic Provinces and the provincial councils of Vidzeme and Kurzeme were used. More than 30 most active representatives of the Latvian peasantry and intelligentsia were elected to the above provisional council and provincial councils.

Nevertheless, the activities of the provincial councils failed to give noticeable contribution either in diminishing revolutionary movement or in settlement of the sharp contradictions between the Baltic German landed gentry and the Latvian peasantry. The most important achievement was election of the Latvian deputies to the above-mentioned newly established organisations, and their work during the years of revolutionary recess (1906–1907) which furthered the gradual preparation of the Latvian people for democratic and governmental activities in the future. The most active representatives of the Latvian peasant bourgeoisie together with part of the Latvian intelligentsia moved towards the growth of the national statehood awareness, although at the time in question the provincial councils simply tried to solve the economic and local self-government issues which had been artfully delayed by the state regime and which had no political aspect at all. Some of the personalities, who became involved in the activities of those social organisations, in the near future took part in the laying of the Latvian statehood foundations (J. Goldmanis, P. Juraševskis, A. Krastkalns, P. Sיעenieks, P. Zālīte a.o.).